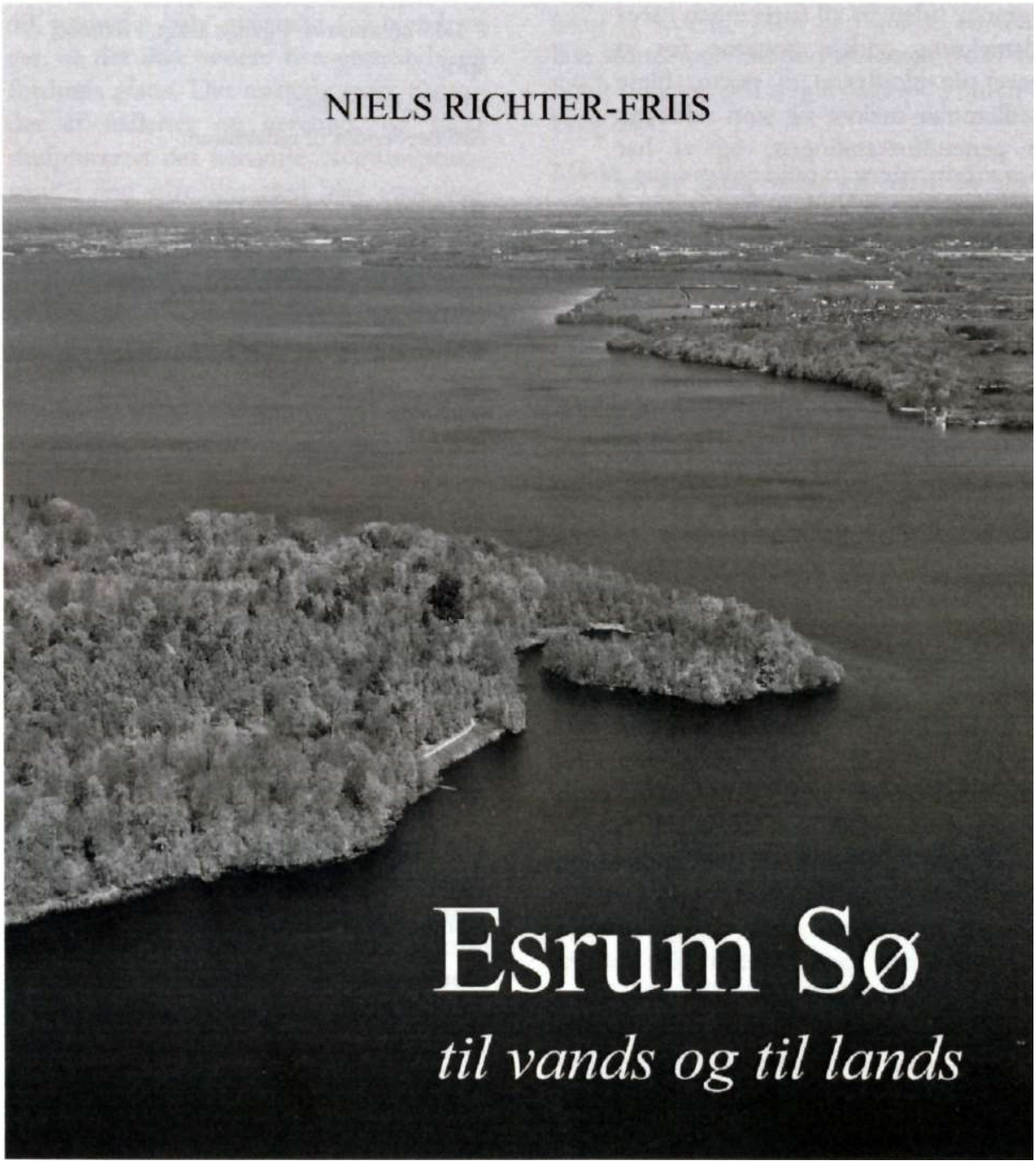
fahs

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

NUMMER 4 oktober 2010 24. ÅRGANG

Nyt fra bestyrelsen

Nej – dette er FAHS bladet og ikke den nye bog om Esrum Sø. Den kan derimod afhentes i forbindelse med Niels Richter-Friis foredrag søndag den 14. november . Læs mere på bagsiden.

Ligesom sidste år vil foreningen i stor udstrækning uddele bøgerne for at spare på udgifterne til porto. Flere medlemmer meldte sig som uddelere på generalforsamlingen, og vi har nogle på listen fra sidste gang, så jeg er lige ved at tro det hænger sammen, men er man interesseret i at deltage, vil jeg gerne vide det, send bare en mail. Og så vil jeg gøre opmærksom på, at selvom bogen kommer i boghandlen inden den 14/11, begynder vi først udleveringen den dag.

FAHS blad nr. 4 udkommer lidt tidligere på året end det plejer, så vær opmærksom på at vi annoncer to foredrag i løbet af vinteren (vi plejer faktisk kun at have et).

Jeg håber at rigtig mange af jer har lyst til og mulighed for at komme til foredragene i løbet af vinteren. Jeg kan ikke huske at vi tidligere har haft foredrag søndag eftermiddag, men der var også engang forretningerne ikke havde åbent om søndagen. Nu får vi se hvordan det fungerer.

Vi ses!

På bestyrelsens vegne

Eva Stennicke

FAHS

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund
Eva Stennicke (ansvh.)
Tryk: FOA
Tilrettelæggelse og layout: Eva Stennicke

FAHS udkommer 4 gange årligt, i februar, april,
august, november.
Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:
Eva Stennicke (formand)
Peter Kalko (næstformand)
Anders Alsløv (kasserer)
Torben Bill-Jessen (ture og foredrag)
Margrethe Krogh Sørensen (sekretær)
Rolf Kjær Hansen
Kirsten Baunegaard

Kontakt til foreningen:
Eva Stennicke
E-mail: eva.stennicke@mail.dk
Tlf.: 49 28 36 38
Adresse: Frederiksborg Amts Historiske Samfund v/Eva Stennicke
c/o Hovedbiblioteket
Kulturværftet, Allegade 2
3000 Helsingør

Foreningens bank:: Nordea,
Registreringsnummer: 1335
Kontonummer: 4374709599

På **www.fahs.dk** finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag.
Desuden registeret til årbøgerne 1906-2000 samt en oversigt over de ældre årbøger, som foreningen stadig har til salg.

"Dette overmåde plaiserlige sted" Frederiksborg Slot som svensk residens 1658/59

af Bjørn Westerbeek Dahl

Frederiksborg Slot led som bekendt store tab under den svenske besættelse af Nordsjælland i 2. Karl Gustav-krig 1658-60, hvor det blev genstand for plyndringer, så det ikke senere hen genvandt sin fordums glans. Det mistede store mængder af malerier og inventar, og sågar skulpturerne det berømte Neptunspringvand i den ydre slotsgård blev svenskernes bytte.

Men slottet blev også brugt som kongelige residens af det svenske kongepar, der tydeligvis var charmeret af Christian den 4.s ca. 50 år gamle slot. De havde besøgt det første gang som gæster hos det danske kongepar ved det besynderlige kongemøde, hvor Frederik den 3. forsøgte at redde noget i land af det, som man havde tabt i Roskildefreden.

Men da Nordsjælland omkring den 12.-13. august 1658 blev besat af svenske tropper, behøvede det svenske kongepar ikke en invitation for at besøge slottet. tværtimod benyttede de det som residensslot med hvad dertil hører af repræsentativt ceremoniel.

Karl Gustav opholdt sig kun i flere korte perioder på Frederiksborg, men særligt dronning Hedvig Eleonora benyttede slottet, som hun besøgte regelmæssigt fra Kronborg, hvor hun havde fast ophold fra begyndelsen af oktober 1658 frem til midten af september det følgende år.

Første gang Hedvig Eleonora besøgte Frederiksborg Slot, efter at det var kommet under svensk administration, var i december måned 1658, da hun syntes at have fulgt Karl Gustav et stykke på vej fra Kronborg til Korsør. Men hun kunne åbenbart lide slottet og i midten af januar 1659 opholdt hun sig igen nogle dage på Frederiksborg Slot.

Måske var kærligheden til stedet parret med ønsket om at berige sig, for en dansk kilde nævner den 20. januar 1659, at dronningen skulle have "røvet" Frederiksborg slot og taget så meget derfra, at Karl Gustav skulle have befalet hende at sende det meste retur. Det synes nu at være en skrøne, måske et udslag af danske rygtesmede, for dronningen tog jo selv ophold på slottet i slutningen af samme måned, og så ville det vil være upraktisk at have fjernet de væsentligste og mest kostbare effekter fra slottet.

Denne gang blev hun frem til den 12. marts, og hun opholdt sig således her under de dramatiske dage, da svenskerne forsøgte at storme København, og opholdet skal sikkert ses i sammenhæng med, at hun så var nærmere Karl Gustav, der jo boede i Brønshøjlejren. I marts 1659 vendte dronningen tilbage til Kronborg, hvor hun så opholdt sig frem til september. Men Frederiksborg Slot var ikke glemt, og allerede den 11. maj rejste hun og Karl Gustav på en lille ferie til Hillerød, hvor de nød "dette overmåde plaisirlige sted" – som det blev udtrykt af en hofembedsmand – ved blandt andet at gå i badstue. Efter at kongen var rejst videre, blev dronningen der yderligere i nogle dage og fordrev tiden med at spad-

Svenske ryttere med pauker. Udsnit af planche 59 fra Pufendorfværket, 1696

sere og fiske. Slottets idylliske omgivelser var vel også det, der trak dronningen, da hun en lille måned senere og igen i begyndelse af juli rejste dertil.

Både Karl Gustav og Dronningen opholdt sig på Frederiksborg Slot den 29. juli 1659, da slottet blev rammen om en af 1600-tallets overdådige ambassadørmodtagelser, der også blev højdepunktet for slottet under den svenske besættelse: Karl Gustav havde i det meste af juli måned opholdt sig på Lolland-Falster, men samtidigt havde de vesteuropæiske magter fundet sammen om en løsning på den dansk-svenske krig, og et større diplomatisk spil blev sat i gang.

Her var England den mest svenskvenlige magt, og svenskerne besluttede at bruge Frederiksborg Slot som ramme for modtagelsen af et engelske gesandtskab. Også de hollandske gesandter var i audiens, men det

var tydeligt, at det var englænderne, der i svenskernes øjne var de vigtigste.

Datidens førende internationale nyhedsorgan "Diarium Europæum" gav en detaljeret beskrivelse af den store dag. Det havde en klar svensk tendens, der antyder, at oplysningerne stammer fra en svensk kilde. Beskrivelsen gengives her i dansk oversættelse af den tyske tekst:

"Efter at de engelske gesandter var blevet beværtet på svenske kongens regning om morgenen, blev han afhentet af de kongelige svenske hoffunktionærer Duvall og Lindenberg og ledsaget fra Helsingør til Frederiksborg af 300 ryttere. Hen imod kl. 11 mødte man dem en fjerdingsvej fra slottet med yderligere 400 rytttere med pauker og trompeterer samt 18 vogne, hver forspændt med 6 heste.

Hedvig Eleonora, 1636-1715.
Litografi fra 1800-tallet efter ældre original

De engelske gesandter steg ud af deres vogne og blev modtaget af to rigsråder, hr. grev Carl Lijonhufvud og Hr. baron Gustaf Soop og lykønsket med en heldig ankomst, idet de tilbød gesandterne at sætte sig i den svenske konges vogn.

Dette tog de imod og lod sig til lyden af trompeterer og hærpauker føre til slottet Sparepenge, hvor der var sørget for dem. Her blev de dog ikke længe, da de snart blev ledsaget af en stor hofstab på mere end 100 personer, adelige såvel som hofunktionærer, i vognene frem til slottet. Her blev de på trappen modtaget af rigsmarskallen og hofmarskallen. Kongen selv sad i salen på en sort fløjlsstol, og blev opvartet af 10 rigsråder.

Da nu gesandterne kom ind, gik kongen dem i møde og tog deres hånd. Herpå tog mylord Sidney ordet og holdt en smuk tale på engelsk til alle de tilstedeværendes store fornøjelse. Den blev derefter oversat til latin af en geheimeskriver.

Kongen svarede dem på svensk, og hr. Lindeberg oversatte hans tale til engelsk. Herpå tiltalte kongen dem på fransk og viste sig gengældende og godtgørende mod dem. Da også dette var overstået, blev de andre englændere indladt til at håndkysse først kongen, og derefter blev de ført til dronningen, hvor de blev modtaget på samme vis.

Til slut blev de ledsaget tilbage til det herberg, som de var kommet fra [altså Sparepenge], og her blev der tilberedt dem et meget kosteligt måltid, under hvilket trompeterer og hærpauker uden ophør lod sig høre. Efter måltidet ønskede de hollandske gesandter at opnå audiens, men det blev afslået, da de først hen imod kl. 4 skulle have en særaudiens. Så blev også de ved de to nævnte rigsråder ledsaget til denne audiens, hvor de var alene hos kongen frem til ved 7 -tiden. Herefter rejste de engelske gesandter igen tilbage til Kronborg, og blev ledsaget ud fra slottet med 400 ryttere, ganske som da de kom, og til lyden af trompeterer og hærpauker". Vi kender ikke meget til, hvad der rent diplomatisk foregik på møderne, men få dage tidligere havde de engelske og hollandske gesandter afholdt et møde på Rungsted Kro, hvor de aftalte de nærmere retningslinier for en fred mellem de nordiske riger. De byggede naturligvis på den enighed, der i løbet af sommeren var opnået mellem England, Holland og Frankrig om den kommende fredsslutning. Det vides, at Karl Gustav "ikke var meget tilfreds" med de europæiske magters indblanding i "hans" krig – og at han fortsat mente, at Roskildefreden burde stå ved magt. Den internationale enighed forblev intakt, og svenskekongen fik derfor næppe noget ud af sit forsøg på at påvirke englænderne.

Det mest interessante ved audiensen hos Karl Gustav er den omstændighed, at han benyttede Frederiksborg Slot som ramme for begivenheden, og indtil da synes plyndringerne af slottet derfor at have været mere moderate end antydet i de danske kilder.

Få dage efter audiensen var dronningen tilbage på Kronborg, hvorfra hun meget mod sin vilje måtte rejse til Göteborg i midten af september. Hun ville hellere opholde sig i Karl Gustavs nærhed. Heller ikke Karl Gustav synes senere at have haft lejlighed til at besøge Frederiksborg Slot. De omfattende plyndringer af slottet synes at være foregået i forbindelse med rømningen af Nordsjælland i forsommeren 1660, men præcise oplysninger herom savnes. Dog ved vi, at Sparepenge først blev berøvet sine kostbarheder i maj-juni 1660. Her stod i februar 1661 blot 5 gamle borde, 2 store beslagne kister, 1 grøn kistebænk og 3 skabe med låse for. Alt andet var angiveligt fjernet af svenskerne, der ved rømningen havde ladet inventaret give i pris til soldaterne, så de kunne tage det hjem som bytte. Rundt omkring i Sverige kan man derfor finde genstande, der stammer fra Frederiksborg Slot og Sparepenge. På Drottningholm, som Hedvig Eleonora opførte i 1680'-erne kan man som bekendt se flere af skulpturerne fra Neptunspringvandet, der står i den smukke have. Det er ikke klart, om de stod der i Hedvig Eleonoras tid, men har det været tilfældet, må hun have erindret sig "det plaiserlige sted" og den sidste sommer sammen med Karl Gustav.

Kilder:
Johan Ekeblats bref. Utgifna af N. Sjöberg. Stockholm 1915
Rigsarkivet. Rentekammeret 214.31
Anders Mathiesen Hjørring: Leyers Dagsværk 1663 (under udgivelse)
Diarium Europæum 1659, s. 305-06 (under datoen 26.7.)

Helsingør Domkirke og Helsingør stift fylder 50 år

af Torben Bill-Jessen

Ved nytår 1961 blev Skt. Olai Kirke domkirke i det nyoprettede Helsingør stift. Indtil da havde det nordlige Sjælland kirkelig set hørt under biskoppen i København. Helsingør stift blev udskilt fra Københavns stift. Det indtil da urimeligt store København stift blev reduceret til stort set kun selve hovedstaden.

Den daværende regering nedsatte et udvalg, der skulle forberede oprettelsen. Der var to kirker i spil som domkirke, Grundtvigskirken og Skt. Olai Kirke i Helsingør. Udvalget foreslog, at der blev oprettet et Kronborg-Bispebjerg stift med Grundtvigskirken som domkirke. Med dette dobbeltnavn tilkendegav udvalget et ønske om at dette stift på et senere tidspunkt kunne deles endnu engang med Skt. Olai Kirke som domkirke. Resultatet som vi kender det, blev at Helsingørs Skt. Olai Kirke løb med domkirkeværdigheden.
Senere i 1971 blev der lavet en tilbageførelse af Bispebjerg området og Køben-

Foto: Torben Bill-Jessen

havns nordvestre provstier til Københavns stift, således at Grundtvigskirken stadig ligger i hovedstadens stift.

Helsingør stift blev således Danmarks største stift med en femtedel af landets befolkning. Samtidig var det den del af landet, hvor der var en voldsom udvikling og udbygning. Befolkningstilvæksten har i den nordlige del af Sjælland været ret voldsom, og landets største stift burde måske være delt igen, men det har der ikke været tilslutning til. Stiftet strækker sig fra Gilleleje i nord til Ishøj i syd og fra Vellerup i vest til Tårbæk i øst.

En halv løsning men et helt stift

Med tanke på Grundtvigskirken købte kirkeministeren en villa i Hellerup til Helsingør biskoppen. Helsingør stiftsøvrighed måtte indtil 1982 dele kontor med København for senere at få midlertidig adresse i et kontorhus i Søborg. Domprovstens bolig var i Helsingør, og rigtig mange breve skulle den rigtige kommandovej rundt i alle kontorer, hvilket naturligvis ikke var holdbart i længden.

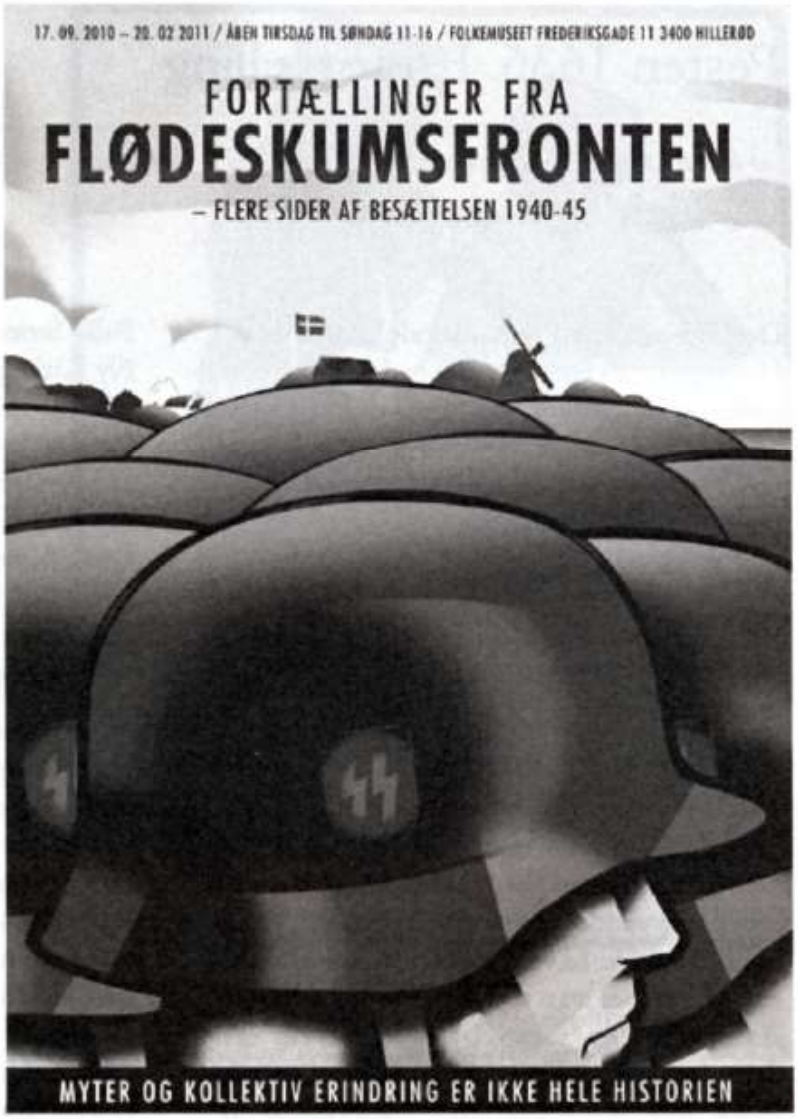
I Helsingør fandtes i det smukke gamle Karmeliterkloster en stiftelse ved navn "Helsingør Almindelige Hospital", den sidste beboer her var flyttet ud i 1985, og bygningen stod tom. Tiden var løbet fra sådan en stiftelse, og lejlighederne var ikke længere egnede til beboelse. Man forhandlede med justitsministeriet om ophævelse af fundatsen for Helsingør Almindelige Hospital, og kirkeminister Torben Rechendorff betalte justitsminister Hans Engell 1 kr. for bygningen, justitsministeren gav storsindet 50 øre tilbage og dermed havde Helsingør stift fået sit eget domæne. Ombygningen og indretning af kontorer gik i gang, og stiftsøvrigheden med biskop flyttede ind i 1992.

Karmeliterklosteret eller Vor Frue Kloster, som det vel rigtigt hedder, blev i 1541 omdannet til Helsingør Almindelige Hospital, altså et hjem for ældre og syge mennesker. Reformationen var gennemført, og munkene måtte forlade deres klostre. Klosterkirken blev ryddet og brugt til hestestald og pakhus i mange år, indtil Frederik den II. i 1576-77 overlod rummet til den tyske menighed i byen. Efter sigende skulle man dengang have kørt 371 læs halm og møg ud. I Helsingør var garnisonen på Kronborg, Øresundstoldens betjente og store dele af købmændene tysk talende. I 1819 fik kirken status som sognekirke, og sognet blev skåret ud af Skt. Olai Kirkes nordøstlige del.

I dag giver de gamle klosterbygninger som nævnt husly til bispekontor og stiftsøvrighed. Der udover er der i underetagen kordegnekontor og konfirmandstue samt et af landets fornemmeste kirkerum Sct. Mariæ Kirke, kun et stenkast fra domkirken Skt. Olai Kirke.

Skt. Olai Kirkes segl

Sandheden om en begivenhed er aldrig kun sort og hvid, men indeholder farver fra hele paletten. På samme måde forholder det sig med besættelsestiden i Danmark. Fremstillingen af besættelsestiden i bøger, film og udstillinger har i høj grad båret præg af, at sejrherrerne har skrevet historien. Fortællinger fra Flødeskumsfronten fokuserer både på kommunister og nazister, danskere i Waffen-SS og modstandsfolk samt mange af de historier ind i mellem.

Udstillingen lader derfor de grupper, der er blevet udstødt ved befrielsen og udeladt af efterkrigstidens historieskrivning komme til orde. Den "gode" historie om besættelsen bliver i udstillingen udvidet med de historier, der er blevet nedtonet og søgt fortrængt i den kollektive fortælling om besættelsestiden i Danmark.

Folkemuseet, Frederiksgade 11 i Hillerød. Særudstilling fra 17. sept. 2010 til 20. febr. 2011 tirsdag – søndag 11-16.

Pesten 1636. En fortælling

af lokalhistoriker og lærer Laurits Pedersen (1873-1940)

Der var vel knap fem tusinde mennesker i Helsingør. Byens fineste gade hed Stengade, og sådan hed den, fordi der i den ene ende af den lå nogle stenhuse (grundmurede huse), som tilhørte byens rigeste købmænd.

Alle andre huse i byen var af bindingsværk, når man da undtager byens to kirker og det gamle karmeliterkloster. De fleste huse var lave, men en del af dem havde dog to stokværk, af hvilke det øverste ragede længere frem i gaden end det nederste.På nogle af dem var der bislag og vindueskarnapper, som optog et stykke af fortovet, og foran andre gabede en åben kælderhals, som en uforsigtig vandrer let kunne plumpe i. Indtil for få år siden havde enkelte huse haft stråtag, skønt det var forbudt for brandfarens skyld; men en skrap byfoged havde fået dem helt afskaffede. Han havde nemlig sendt folk ud for at rive halmtagene af, hvor de traf dem.

Midt i gaden var rendestenen. Ved siderne var der høje fortove med ujævn stenbro bestående af simple marksten. Det kom af, at hver husejer selv skulle brolægge et fortov. Den dårlige brolægning var hist og her skjult af skarndynger, for alt affald plejede man at kaste ud på gaden. Det var ganske vist en regel, at ingen måtte have »mere end et Læs Møg« liggende for sin dør, men det blev ikke så nøje overholdt. Svin og hunde måtte heller ikke løbe om i gaderne, men de løb alligevel og tumlede sig i skarndyngerne, så disses indhold spredtes over hele gaden.

Palle Smeds hus lå i Skidenstrædet tæt ved Ny Kirkegaards port. Det stræde var i reglen lidt mere snavset end de fleste andre, for når byens vognmænd agede skarn ud af byen, gad de sjældent køre længere med det end til det sidste hus i Skidenstræde. Der læssede de det af ved den ny kirkegård. Når der så siden kom en rigtig skylregn, flød hele redeligheden ned i Skidenstræde, for det havde fald den vej.

I den varmeste sommertid 1636 kom der pest til byen. Hvor den kom fra, vidste man ikke, men der kom så mange fremmede til Helsingør, fordi skibene skulle betale sundtold dér, at smitten let kunne komme til byen. Dag for dag gjorde døden sin høst, og der kom alvor over staden. Bryllupper, barselgilder og andre gæstebud blev forbudt, og man satte et stort hvidt kors på husdøren, hvor pesten rasede, for at ingen friske skulle gå ind og blive smittede.

Værst grasserede sygdommen i Skidenstræde. Hvad hjalp det vel, at man sendte en barber ud for at tilse de syge, og at man for at rense luften røg med enebær og stillede en spand med løg eller ulædsket kalk ind i stuen, når gaden var en stinkende mudderpøl, hvor sygdomsspirerne trivedes i bedste velgående. Hver aften, når solen var gået ned, så man seks mænd i sorte voksdugskapper vandre om i gaden, læsse et lig på ligbåren og føre det op til den krog af den ny kirkegård, hvor de fattige, som døde af pest, skulle begraves; og næsten hver dag var der en ny

mand blandt lig-bærerne, thi kun få af dem undgik deres skæbne.

Palle Smeds kone hørte til dem, der ikke kunne se nogen lide nød uden at hjælpe. Hun plejede de syge og bragte dem mad; og de takkede hende med et varmt håndtryk. Men det blev døden for hende selv; og to dage efter at hun var ført til sit lejested på St. Olai Urtegaard, hentede de seks sortklædte mænd også Palle Smeds lig.

Det fiktive tidsbillede er optrykt efter Helsingør Museumsforenings blad Forening & Museum, 2009 Nr.1.

Det minder mig om mine historietimer i skolen. Man gøs ved tanken om alle de mennesker der døde af en mystisk sygdom.

Det bliver interessant at høre Karl-Erik Frandsens foredrag søndag den 6/2 2011 **Pesten i Nordsjælland 1711** (Se bagsiden).

Karl-Erik Frandsen fortæller: Den voldsomme byldepest, der var en af menneskehedens svøber i Europa fra 1300 tallet til 1720, kom med et skib fra Stockholm til Helsingør i oktober 1710. Epidemien synes at have overvintret i Helsingør uden ret mange dødsfald, men i foråret 1711 eksploderede den og hærgede den lille by til ud på sensommeren.

Man gjorde alt, hvad der var muligt, for at holde smitten inden for byen, men alligevel bredte pesten sig i marts og april langs nordkysten i Tikøb og Esbønderup Sogne.

I maj brød pesten ud med voldsom virulens i Græsted og Valby sogne, men det lykkedes mærkeligt nok at forhindre den i at brede sig yderligere mod vest og syd.

Endnu i september hærgede pesten i hele det nordøstlige Sjælland, men så holdt den op, lige så pludseligt som den var kommet.

Foredrag om Esrum Sø

Søndag den 14. november kl. 13 fortæller Ni
med udgangspunkt i sin bog om Esrum Sø.
Det foregår i Kedelhuset, Christiansgade 5 i Hil

Efter foredraget og kaffen (pris 30 kr.) udlev
bogen om Esrum Sø.

Foredrag om Pesten i Nordsjælland 1

Søndag den 6. februar 2011 kl. 14 i Kedelhuse
Hillerød kommer Karl-Erik Frandsen, der er dc
Københavns Universitet og fortæller om nogle
mer, der er forbundet med denne sidste pestepidemi i Nordeuropa.

Særligt interesserede henvises til Karl-Erik Frandsens bog, der udkom i januar: "The Last Plague in the Baltic Region, 1709-1713", hvoraf en stor del handler om pesten i Helsingør og Nordsjælland.

Pris for foredrag kaffe og kage 50 kr.

Tilmelding: Torben Bill-Jessen efter den 13/10 og senest henholdsvis 11/11 og 3/2 e-mail: tb-j@stofanet.dk eller tlf.: 49 21 86 89